

İnovasyonun İhracat Performansına Etkisinde Entelektüel Sermayenin Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma

A Research on the Mediating Role of Intellectual Capital in the Effect of Innovation on Export Performance

Tansu ÖZBAYSAL ^a Sanem ALKİBAY ^b

^a Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Alaçam MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Samsun, Türkiye. tansu.ozbaysal@omu.edu.tr

^b Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret Bölümü, Ankara, Türkiye. sanem.alkibay@hbv.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
Anahtar Kelimeler: İnovasyon Entelektüel Sermaye İhracat Performansı Aracılık Gönderilme Tarihi 1 Ekim 2023 Revizyon Tarihi 14 Aralık 2023 Kabul Tarihi 20 Aralık 2023	Amaç – Bu çalışmanın amacını, inovasyon, entelektüel sermaye ve ihracat performansı arasındaki ilişkilerin ortaya konulması, inovasyonun ihracat performansı üzerindeki etkisinde entelektüel sermayenin aracılık rolüne sahip olup olmadığının tespit edilmesi oluşturmaktadır. Yöntem – Çalışma, Türkiye’de ihracat gerçekleştiren işletmeler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, ihracat gerçekleştiren 259 işletmeden anket yöntemi aracılığıyla veriler elde edilmiştir. Veri analizi aşamasında, frekans analizi, normallik varsayımı testi, uç veri analizi, doğrulayıcı faktör analizi, güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma modelinin doğrulanmasında ve değişkenler arasındaki ilişkilerin test edilmesinde yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Analizler sırasında SPSS 26.0 ve AMOS 25 programlarından yararlanılmıştır. Bulgular – Çalışma sonucunda; inovasyon ile ihracat performansı, inovasyon ile entelektüel sermaye ve entelektüel sermaye ile ihracat performansı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Son olarak inovasyonun entelektüel sermaye aracılığıyla ihracat performansı üzerinde aracılık etkisinin olduğu belirlenmiştir. Tartışma – Araştırma sonuçları, işletmelerin ihracat performanslarının verimli ve kârlı bir pazar payına dönüşmesinin en önemli noktalarından birisinin de inovasyon olduğunu göstermektedir. İşletmelerin, inovasyon ve ihracat planlamalarında entelektüel sermayelerinden aktif faydalanmalarının ihracat performanslarına pozitif bir etki yaratacağı söylenebilir. Bu durum işletmelerin kaynak kullanımının etkinlik ve verimliliğinin artırılmasını sağlayacaktır. Ayrıca işletmeler, kendi perspektiflerinden sahip oldukları inovasyon, entelektüel sermaye ve ihracat performansları arasındaki ilişkiyi sektörel bazda detaylı bir şekilde inceleyip, gerçekleştirecekleri yatırımların yönünü belirleyebilirler.
Makale Kategorisi: Araştırma Makalesi	

ARTICLE INFO	ABSTRACT
Keywords: Innovation Intellectual Capital Export Performance Mediation Received 1 October 2023 Revised 14 December 2023 Accepted 20 December 2023	Purpose – The purpose of this study is to reveal the relationships between innovation, intellectual capital and export performance and to determine whether intellectual capital has a mediating role in the effect of innovation on export performance. Design/Methodology/Approach – The study was carried out on companies that export to Turkey. In this direction, data were obtained from 259 exporting enterprises through the survey method. In the data analysis phase, frequency analysis, normality assumption test, extreme data analysis, confirmatory factor analysis, and reliability analysis were performed. Structural equation modeling was used to validate the research model and test the relationships between variables. SPSS 26.0 and AMOS 25 programs were used during the analyses. Findings – According to the results of the research, it has been determined that there is a statistically significant and positive relationship between innovation and export performance, innovation and intellectual capital, and intellectual capital and export performance. Finally, it has been determined that innovation has a mediating effect on export performance through intellectual capital. Discussion – Research results show that innovation is one of the most important points in turning the export performance of businesses into an efficient and profitable market share. It can be said that businesses’ active use of their intellectual capital in innovation and export planning will have a positive impact on their export performance. This will enable businesses to increase the effectiveness and efficiency of resource use. In addition, businesses can examine the relationship between their innovation, intellectual capital and export performance from their own perspective in detail on a sectoral basis and determine the direction of their investments.
Article Classification: Research Article	

* Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası Ticaret Anabilim Dalında yazılan “İnovasyonun İhracat Performansına Etkisinde Entelektüel Sermayenin Aracılık Rolü” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Önerilen Atıf/Suggested Citation

Özbaysal, T., Alkibay, S. (2023). İnovasyonun İhracat Performansına Etkisinde Entelektüel Sermayenin Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 15 (4), 2922-2941.

1. GİRİŞ

Tek bir pazar haline gelmeye başlayan uluslararası ticaret çevresi, işletmeleri sürekli gelişim ve değişimler karşısında daha kırılgan hale getirmiştir. İşletmeler, doğada yaşayan canlılar gibi, ayakta kalabilmeleri, büyümeleri ve sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde etmeleri için faaliyette buldukları uluslararası pazar çevrelerine adapte olmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu adaptasyon süreci yalnızca işletmenin mevcutta sahip olduğu standart mal ve hizmetlerin dış pazarlara sunulması ile sınırlı değildir. Çünkü, yabancı pazarlara giriş yaptıktan kısa süre sonra küreselleşmenin baş döndürücü hızı işletmeyi rakipleri ile karşı karşıya getirecektir. Dolayısıyla işletmeler mevcut mal ve hizmetlerini, yabancı pazarların tüketim alışkanlıkları, kültürleri ve demografik yapılarını göz önüne alarak, yapacakları inovasyon çalışmaları ile yenilemek durumundadır.

İhracat, özellikle işletme yönetici ve üst yönetim mekanizmaları tarafından iç ve dış rakiplerin karşılıklı etkileşimine stratejik bir cevap olarak kavramsallaştırılabilmektedir (Çavuşgil ve Zou, 1994:3). Dolayısıyla işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörde hayatta kalması ve büyümesinde ciddi bir rol oynayan ihracat faaliyetleri, işletmelerin performansını artıran ve aynı zamanda ek kaynakların üretilmesini sağlayan organizasyonel yeteneklerini de artırmaktadır (Chen vd., 2016:628). İşletmeler sahip oldukları kaynakları başarılı bir biçimde kullanabilmek için kendisine özgü yetenekleri belirlemeli ve bu yeteneklerin üzerine inşa edeceği rekabet avantajı sağlayacak planlar geliştirmelidirler. Böylece işletmeler, rakipler tarafından taklit edilemeyecek stratejileri sayesinde sürdürülebilir bir rekabet anlayışına sahip olabileceklerdir (Bakırtaş ve Bakırtaş, 2008:102). İşletmenin sahip olduğu bilgi birikimi de işletmenin rekabetçi kimliğini doğrudan etkilemektedir. Genellikle işletmelerin kaynak ayırdıkları yatırımlarının karşılığında fiziksel çıktılar elde etme amaçları mevcuttur. Teknolojinin gelişmesi, bilginin önemini birkaç basamak daha yukarıya taşımaktadır. Fiziksel çıktılar, işletmelerin finansal varlıklara dönüştürebileceği kaynakları olarak nitelendirilebilir. Ancak günümüzde bilgi, başka bir varlığı ortaya çıkarmaktadır; entelektüel varlıklar. Elbette bilgi tek başına yeterli bir kaynak değildir. Ancak bilginin doğru kullanımını, inovasyonu ve yaratıcılığı destekleyen en önemli unsur entelektüel sermayedir. Bu doğrultuda işletmelerde bilgi paylaşımı tüm paydaşlar arasında teşvik edilmelidir. Çünkü bilgi paylaşımı yaratıcılığın en önemli araçlarından birisidir. Öte yandan fikrî varlıklar fiziksel varlıkların aksine kullanıldıkça değer kazanır ve değer yaratırlar (Carnerio, 2000:88). İşletmelerin, küresel rakipleri ile rekabet edebilmek için güçlerini artırmak ve daha üstün duruma gelmek için entelektüel sermayelerini yönetmeleri gerekmektedir. Çünkü işletmelerin kendisine özgü olan entelektüel sermayeleri ve inovasyon alt yapısı, gelecekteki rekabet gücünün temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla işletmelerin inovasyon potansiyelleri büyük ölçüde sahip oldukları insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesine dayanmaktadır. İşletmeler entelektüel sermayelerine yapmış oldukları yatırımın sonucunu verimli inovasyonlar yaparak taçlandırmaktadırlar. Eğer entelektüel sermaye, inovasyon çabalarından olumlu olarak etkilenirse, entelektüel sermayeye yapılan yatırımlar işletmeleri daha kârlı pazarlarda yeni fırsatlara yönlendirebilecektir. Bu durum işletmelerin ihracat performanslarını da pozitif yönlü olarak etkileyecektir.

Bu açıklamalar ışığında çalışmanın temel amacını, inovasyonun ihracat performansına etkisinde entelektüel sermayenin aracılık rolünün incelenmesi oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, Uludağ ve Ege İhracatçı Birliklerinde faaliyet gösteren işletmelerin ihracat yetkilileri üzerinde gerçekleştirilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İnovasyon

Küreselleşme, işletmelerin ve endüstrilerin rekabet anlayışını sürekli değişen dinamik bir yapıya dönüştürmektedir. Bu yapının sonuçları arasında ürün yaşam dönemlerinin kısalması, teknoloji ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler, endüstriyel üretim teknik ve araçlarının gelişmesi ve tüketicilerin değişen tüketim kalıpları gösterilebilir. Dolayısıyla işletmelerin rekabetçi kimliklerini koruyabilmeleri için inovasyon faaliyetlerinde bulunmaları kaçınılmaz hale gelmektedir (Işık, 2018:62). İnovasyon, yeni bir fikir ya da bilgilerin yeni bir mal veya hizmete dönüşme süreci, hizmet veya üretim yöntemi (teknik yenilik), yeni bir pazar, organizasyonel veya idari bir yenilik olarak tanımlanabilir (Damanpour ve Wischnevsky, 2006:271; Ramadani ve Gerguri, 2011:269). OECD ve Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından yayınlanan Oslo Kılavuz'unda ise inovasyon, "işletme içerisinde uygulamalarda, organizasyonlarda yeni veya önemli seviyede iyileştirilmiş bir ürün, hizmet, süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesidir" şeklinde tanımlanmaktadır (OECD, 2005:50). İnovasyon, uygulama alanlarına ve

özelliklerine göre farklı şekillerde sınıflandırabilmektedir. Literatürde pek çok araştırmacı tarafından inovasyon türleri farklı bakış açıları ile ele alınmaktadır. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar incelendiğinde, araştırmacıların inovasyon türlerine ilişkin benzer sınıflandırmalar yaptıkları da dikkat çekmektedir (Rowley vd., 2011:76-84). Araştırmacıların inovasyonu farklı kategorilere ayırdıklarında, inovasyona yönelik araştırmalar daha karmaşık bir hale gelebilmektedir (Aktepe ve Ateş, 2020:3044; Wan vd., 2005:262). OECD ve Eurostat tarafından hazırlanan Oslo Manual Kılavuzunda (2005) inovasyon çeşitleri dört farklı türde ele alınmaktadır. Bunlar; ürün inovasyonu, süreç inovasyonu, pazarlama inovasyonu ve organizasyonel inovasyondur. Literatürde yapılan incelemelerde, inovasyon türlerine ilişkin benzer sınıflandırmalar bulunmasından hareketle OECD ve Eurostat'ın yapmış olduğu sınıflandırmanın kullanılmasının bu çalışma için kapsayıcı olacağı düşünülerek inovasyon türleri dört farklı kategori altında ele alınmıştır.

Ürün inovasyonu, sahip olduğu özellikleri önemli ölçüde geliştirilmiş ve iyileştirilmiş bir mal veya hizmet olarak tanımlanabilir. İşletmelerin mevcut ürünlerinde yapacakları önemli iyileştirmeler, ürünün malzemesinde, bileşenlerinde veya ürün performansını bir üst seviyeye çıkarabilecek alanlardaki değişiklikler olarak ifade edilebilir (OECD, 2005:52). Süreç inovasyonu, yeni üretilen ya da üzerinde çalışmalar yapılarak güncellenen bir üretim veya teslimat adımı olarak nitelendirilebilir. Bu inovasyon türü, yeni üretim teknikleri, yeni ekipmanlar veya yazılımların işletmelerde uygulanması ile ilgilidir (Oğuztürk, 2011:49; OECD, 2005:53). Pazarlama inovasyonu, ürün tasarımında veya paketlemede, konumlandırmada, tutundurmada veya fiyatlandırmada önemli değişiklikler gerektiren yeni bir pazarlama yönteminin uygulanması olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2005:53). Organizasyonel inovasyon, bir organizasyonun iç ve dış kaynaklarını entegre ederek tasarladığı, araştırdığı, önerdiği, benimsediği ve organizasyon için yeni ve yararlı olan fikirleri, ürünleri, hizmetleri, prosedürleri ve süreçleri uyguladığı bütünsel bir süreçtir (Hu vd., 2013:150).

2.2. Entelektüel Sermaye

İlk olarak 1969 yılında J.K. Galbraith tarafından ilk kez kullanılan entelektüel sermaye kavramı, bireysel entelektüel mülkiyetten bahsederken günümüzde bu kavram işletmelerin bir bütün olarak sahip oldukları değerler olarak ele alınmaktadır. Öte yandan organizasyonel anlamda entelektüel sermaye kavramı, ilk olarak Thomas Stewart tarafından yazılan Brain Power isimli makalede kullanılmıştır. Stewart'a göre entelektüel sermaye; sahip olunan bilgi, fikri mülkiyet hakları ve deneyimin zenginlik yaratmak için bir araya getirilmesi ile oluşturulan bir kaynaktır (Bontis, 1998:65; Erdem, 2011:281). Entelektüel sermaye, işletmenin en önemli rekabet araçlarından birisidir. Bu nedenle işletme çalışanlarının bilgileri ile bu çalışanlar işletmeden ayrıldığı zaman kalan bilgi entelektüel sermaye olarak nitelendirilebilir. Bir işletmenin gelecekte başarılı olma durumu ise, sahip olduğu entelektüel sermayenin yönetilme durumuna bağlıdır (Bayraktaroğlu ve Atay, 2016:249).

Entelektüel sermaye her işletmeye ait, onun varlığını ve gücünü yansıtan ona özgü bir kaynaktır. Çünkü bu kaynak rakiplerin elinde olmayan, taklit edilemeyen ve alternatifi olmayan eşsiz bir rekabet aracıdır (Demir ve Demirel, 2011:100). Elbette çeşitli yatırımlar ve araştırma geliştirme faaliyetleri ile rakipler, entelektüel sermayelerini güçlendirebilirler. Bu yüzden işletmeler, sahip oldukları entelektüel sermayelerini korumalı ve mevcut sermayelerini benzersiz kılacak yenilikler gerçekleştirmelidirler. Söz konusu entelektüel sermayeyi oluşturan ve bu çatı altında literatürde araştırmacılar tarafından genel kabul görmüş çalışmalar genel olarak üç farklı tür üzerinde yoğunlaşmıştır (Brooking, 1996; Mouritsen, 1998; Guthrie, 2001; Ordonez De Pablos, 2003; Yountd vd., 2004; Chien ve Chao, 2011; Holmen, 2012; Boujelbene ve Affes, 2013; Erickson ve Rothberg, 2015; Demartini, 2015). Entelektüel sermayenin, literatürde yapılan incelemelerle hareketle insan (beşerî), yapısal ve müşteri sermayesi şeklinde ele alınması büyük oranda kabul görmektedir (Çelikkol, 2008:70). Bu doğrultuda çalışma kapsamında entelektüel sermaye türleri üç sınıf içerisinde ele alınmıştır: insan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi.

Entelektüel sermaye türlerinin içerisinde tanımlanması ve bir değer olarak hesaplanabilmesi en zor bileşen insan sermayesidir (Okay, 2012:1203). Çünkü bu entelektüel sermaye türü, işin veya sektörün doğasına, durumsal faktörlere ve bir işletmenin doğasına bağlıdır (Bontis, 1998:65; Appuhami, 2007:16). İnsan sermayesi ile ilgili tanımların çoğu, bunun bireysel düzeyde bir yapı olduğu konusunda hemfikirdir ve onu öncelikle bireylerin bilgi, beceri, zekâ ve yeteneklerini (işletmenin bağlamından bağımsız olarak) içerdiği şeklinde açıklamaktadır. Dolayısıyla çalışanların veya departmanların yetkinlikleri ve bilgileri de insan sermayesi tanımının bir parçasıdır (Swart, 2006:140). Yapısal sermaye, işletmenin sahip olduğu kabiliyet ve yöntemlere dayalı olarak, üretim süreçleri ve yazılımları, veri tabanları, ticari markalar, işletmenin kültürü ve finansal

ilişkiler gibi unsurların bir araya gelerek oluşturduğu bir yapıdır (Örgün ve Kalay, 2018:100). Bu doğrultuda temelini insan sermayesinden alan yapısal sermaye, çalışanlar eve döndüklerinde işletmede kalan bilgidir. Dolayısıyla yapısal sermayenin sahibi işletmedir ve çalışanlardan bağımsızdır (Ordóñez de Pablos, 2004:637; Yılmaz vd., 2005:96). Müşteri sermayesi, yazında ilişki sermaye veya dış sermaye olarak da isimlendirilmektedir. Kavramsal olarak müşteri sermayesi işletme için değer oluşturabilecek, işletmenin sahip olduğu markalar, müşteri sadakati, dağıtım kanalları, iş ortaklıkları, lisans anlaşmaları gibi unsurları ifade eder (Kalkan vd., 2014:701; Kendirli ve Diker, 2016:46; Guthrie, 2001:35).

2.3. İhracat Performansı

İhracat, bir işletmenin yabancı pazarlarda faaliyet gösterebilmesi için atabileceği ilk adımdır. Eğer işletme bu adım sonrasında başarılı bir performans elde ederse, yabancı pazarlarda doğrudan yatırımlar gerçekleştirerek uluslararası pazarlardaki faaliyet alanını genişletebilir (Monteiro vd., 2017:330). Dolayısıyla ihracat, işletmelerin yabancı pazarlarda en düşük risk ortamında elde edebileceği tecrübe ve öğrenme sürecinin önemli bir parçasıdır. İhracat performansı, Tookey'in (1964) çalışması ile ilk defa kavram olarak literatürde yer almaya başlamıştır. Alanyazın incelendiğinde ise birçok araştırmacı tarafından yapılmış ihracat performansı tanımı mevcuttur. Diamantopoulos ve Kakkos (2007)'a göre, ihracat performansı, işletmeye ve ortama özgü koşullar altında işletmenin ihracat davranışının bir sonucudur. Leonidou ve arkadaşlarına göre (2002:53) ihracat performansı, işletmenin ihracat faaliyetlerinden kaynaklanan ekonomik, davranışsal veya diğer sonuçları ifade eder. Cadogan vd. (2003:495) ise, bir işletmenin ihracat performansını, ihracat pazarlarındaki ekonomik başarı derecesi olarak tanımlamışlardır.

2.4. İnovasyon, Entelektüel Sermaye ve İhracat Performansı Arasındaki İlişki

Bu kısımda inovasyon, entelektüel sermaye ve ihracat performansı arasındaki ilişki boyutlarına yönelik genel bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda literatürde öne çıkan çalışmalardan yola çıkılarak hazırlanan literatür tablosuna yer verilmiştir. Tablo 2'de ilgili araştırmaların yılı, çalışmada kullanılan değişkenler ve bulgulara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2. Literatür İncelemesi

Yazar Adı ve Çalışma Yılı	Değişkenler	Bulgular
Zhao ve Li (1997)	Ar-Ge, İnovasyon, İhracat, Kârlılık, Teknoloji	Araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem veren ve daha fazla bütçe ayıran işletmelerin ihracata yönelimlerinin arttığı sonucu elde edilmiştir.
Wakelin (1998)	İnovasyon, İhracat Performansı, Firma Düzeyi	İhracat yapan işletmelerin ihracat yapmayan işletmelere kıyasla davranışlarının farklı olduğu ve bir işletmede yapılan inovasyon sayısı yükseldikçe işletmenin yabancı pazar çeşitliliğinin arttığı ortaya konulmuştur.
Roper ve Love (2002)	İnovasyon, İhracat	Araştırma sonucunda inovasyon ile ihracat performansı arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca ürün inovasyonu gerçekleştirme motivasyonunun işletmeleri ihracat yapma yönünde olumlu etkilediği belirlenmiştir.
Guan ve Ma (2003)	İnovasyon, İhracat, İşletme Büyüklüğü	İşletmenin inovasyon kapasitesi ile ihracattaki başarısı arasında birbirine bağımlı, pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca işletme büyüklüğünün ihracatı etkilediği tespit edilmiştir.
Subramaniam ve Youndt (2005)	Entelektüel Sermaye, İnovasyon Yetenekleri	Çalışma sonucunda insani, örgütsel ve sosyal sermayenin ve bunların karşılıklı ilişkilerinin kademeli ve radikal yenilikçi yetenekleri önemli bir şekilde etkilediği bulunmuştur.
Pla-Barber ve Alegre (2007)	İhracat Yoğunluğu, İnovasyon, Firma Büyüklüğü,	Araştırma sonucunda, firma büyüklüğünün inovasyon veya ihracat yoğunluğu için belirleyici olmadığı tespit

		edilmiştir. Ancak sonuçlar, inovasyon ve ihracat yoğunluğu arasında olumlu ve önemli bir bağlantı olduğunu göstermektedir.
Zerenler ve Gozlu (2008)	Müşteri Sermayesi, Yapısal Sermaye, İnsan Sermayesi, İhracat Performansı	Araştırma ile bir işletmenin ihracat performansının entelektüel birikiminden büyük ölçüde etkilendiği tespit edilmiştir. Entelektüel sermaye birikimine sahip ticari işletmelerin ihracat performansındaki iyileşme, yapısal, çalışan ve müşteri sermayesi açısından, onsuza olanlara kıyasla daha olumludur.
Wu vd. (2008)	Sosyal Sermaye, Girişimci Yönelim, Entelektüel Sermaye, İnovasyon	Elde edilen sonuçlar, entelektüel sermayenin aracı rolünü ve girişimci yönelim ile sosyal sermayenin inovasyon üzerindeki düzenleyici rolünü desteklemektedir.
Pucar (2012)	Entelektüel Sermaye, İhracat Performansı (Büyümesi)	Regresyon analizi sonuçları, Bosna Hersek'te katma değer entelektüel katsayısının ve bileşenlerinin, gıda ve içecek sektöründeki ihracat büyümesi ve mobilya ve ahşap ürünleri imalatı üzerinde önemli pozitif bir etkisi olduğunu göstermektedir.
Örnek ve Ayas (2015)	Entelektüel Sermaye, Yenilik, İşletme Performansı	Araştırma kapsamında gerçekleştirilen yapısal eşitlik modellemesi analizi sonucunda entelektüel sermaye yenilikçi iş davranışı ve işletme performansı arasında pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir.
Azar ve Ciabuschi (2017)	Organizasyonel İnovasyon, Teknolojik İnovasyon (Radikal), Teknolojik İnovasyon (Yaygın/Kapsamlı), İhracat Performansı	Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar ışığında organizasyonel inovasyonun teknolojik inovasyonu sürdürerek ihracat performansını hem doğrudan hem de dolaylı olarak artırdığı tespit edilmiştir.
Kianto vd. (2017)	İnsan Kaynakları Yönetimi, Entelektüel Sermaye, İnovasyon	Elde edilen bulgular entelektüel sermayenin bilgiye dayalı insan kaynakları yönetimi uygulamaları ile inovasyon performansı arasındaki ilişkiye olumlu şekilde aracılık ettiğini ve bu ilişkide insan sermayesinin önemli rolü olduğunu göstermektedir.
Ayar ve Erdil (2018)	İnovasyon, Ar-Ge, İhracat Performansı	Çalışmada inovasyon ile Ar-Ge arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca bu iki değişkenin işletmelerin ihracat performansı algıları üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Karadayı (2019)	Süreç Yeniliği Yetenekleri, Ürün Yeniliği Yetenekleri, Davranışsal Yenilik Yetenekleri, Stratejik Yenilik Yetenekleri, İhracat Performansı	Araştırma sonucunda yenilik yeteneği boyutlarından ürün ve süreç yeniliği yeteneklerinin mobilya sektöründe ihracat gerçekleştiren işletmelerin ihracat performansını artırdığı tespit edilmiştir.
Mohamed (2019)	Entelektüel Sermaye, İnovasyon	Çalışmada elde edilen bulgulara göre entelektüel sermaye türlerinin (insan, yapısal, sosyal) inovasyon türleri (ürün, süreç, pazarlama, organizasyonel) üzerinde farklı etkilere sahip olduğu belirlenmiştir. İnovasyon uygulamalarının daha olumlu etkilerinin görülebilmesi için Libya petrol şirketlerinin entelektüel sermayeye yatırım yapmaları yönünde sonuç elde edilmiştir.
Kılıç, S. ve Yörükoğlu Ö. (2020)	Pazar Yönelimlilik, İnovasyon Yönelimlilik, İnovasyon Performansı, İhracat Performansı	Araştırma kapsamında ele alınan değişkenler ve bu değişkenlerin bazı alt boyutları arasında pozitif etkiler saptanmıştır. Bu doğrultuda fonksiyonlar arası

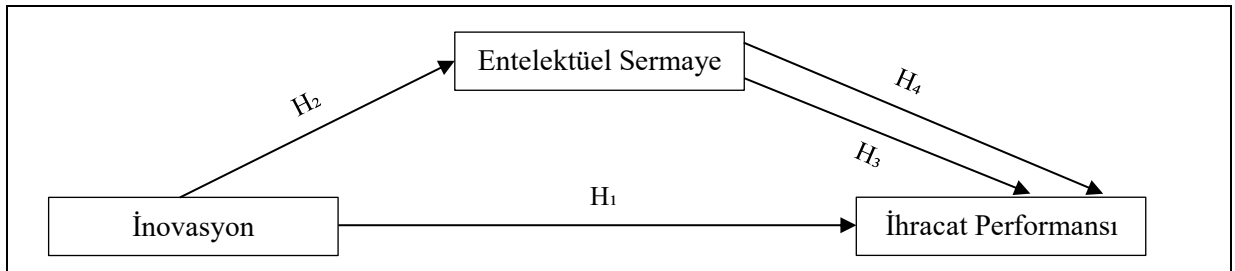
		koordinasyonun ve inovasyon performansının ihracat performansını pozitif etkilediği belirlenmiştir.
Bodlaj vd. (2020)	Organizasyonel İnovasyon, Ürün İnovasyonu, Pazarlama İnovasyonu, Finansal Kısıtlamalar, Coğrafi Çeşitlendirme, İhracat Artışı, İhracat Deneyimi	Elde edilen sonuçlar KOBİ'lerin ihracat büyümesinin yalnızca başarılı teknolojik yeniliklere değil aynı zamanda ürün yenilikleri ile birlikte pazarlama yeniliklerini teşvik eden organizasyonel yeniliklere de bağlı olduğunu göstermektedir.
Yıldız (2020)	Entelektüel Sermaye, İnovasyon, Sürdürülebilir Rekabet Üstünlüğü	Çalışmada entelektüel sermayenin, inovasyon ve rekabet üstünlüğü sağlama yöntemleri ile arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.
Konyalılar (2020)	Entelektüel Sermaye, İnovasyon, Çalışan Performansı	Çalışmada gerçekleştirilen analizler sonucunda yapısal sermaye ile bireylerin verimliliği arasında, inovasyon, entelektüel sermaye ve özgeçicilik arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir.
Kunt ve Sundu (2021)	Entelektüel Sermaye, İnovasyon Yeteneği, Yönetim Bilişim Sistemleri Memnuniyet Düzeyi	Araştırma sonucunda işletmelerin yönetim bilişim sistemlerinden memnuniyet düzeyi arttıkça, entelektüel sermayenin inovasyon yeteneğine olan etkisinin olumlu yönde arttığı görülmüştür.
Perker (2022)	İhracat yoğunluğu, İnovasyon, Ar-Ge Harcaması, İstihdam, Firma Yaşı, Kalite Sertifikası, Mensubiyet, Genel Müdür Tecrübesi, Yabancı Ortaklık Payı, Yabancı Rekabet, Üretkenlik	Araştırma sonucunda işletmelerin ihracat eğilimi ile inovasyon faaliyetleri arasındaki ilişkide inovasyonun içselliği ön plana çıkmıştır. İşletmelerin ürün ve süreç yeniliği yapmalarının ihracat yapma olasılıklarını arttırdığı sonucu elde edilmiştir.

Tablo 2’de inovasyon-entelektüel sermaye ve inovasyon-ihracat performansı değişkenlerinin birlikte ele alındığı çalışmaların olduğu görülmektedir. Son yıllarda entelektüel sermaye ve ihracat performansının birlikte ele alındığı çalışmaların da yapıldığı dikkat çekmektedir. Entelektüel sermaye alanyazınında, her ne kadar farklı değişkenler üzerinden yapılan çalışmalar mevcut olsa da ihracat performansının ele alındığı çalışmaların başlangıç evresinde olduğu söylenebilir. Bu çalışma kapsamında inovasyon, entelektüel sermaye ve ihracat performansı değişkenlerinin bir arada ele alınmasının literatüre önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmada, aracılık etkisini test etmek için nicel araştırma yöntemlerinden Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) kullanılmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan model, inovasyonun ihracat performansına olan etkisinde entelektüel sermayenin aracı rolü etkisi üzerine inşa edilmiştir. Değişkenler arasında kurulan kavramsal model kapsamında araştırmanın modeli Şekil 1’deki gibi tasarlanmıştır:

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırmada, alanyazın incelemesi sonucunda elde edilen (Bkz. Tablo 2) bilgilerden yola çıkılarak çalışmanın bağımlı, aracı ve bağımsız değişkenlerini oluşturan inovasyon, entelektüel sermaye ve ihracat performansı ilişkisinin değerlendirilebilmesi ve bu faktörlerin belirlenebilmesi için oluşturulan hipotezler ise şu şekildedir:

H₁: İnovasyon ihracat performansını istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı yönde etkiler.

H₂: İnovasyon entelektüel sermayeyi istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı yönde etkiler.

H₃: Entelektüel sermaye ihracat performansını istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı yönde etkiler.

H₄: İnovasyonun ihracat performansına etkisinde entelektüel sermayenin aracılık rolü vardır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) raporlarına göre, ihracat yapan işletmelerin sayısı her yıl değişmektedir. TİM 2021-2022 faaliyet raporuna göre 2021 yılında bu sayı 101.386'ya ulaşmıştır (TİM, 2022:73). Öte yandan TİM'e bağlı faaliyet gösteren toplam 14 ihracatçı birliği bulunmaktadır.

Bu çalışmanın evrenini, Türkiye İhracatçılar Meclisine bağlı Uludağ İhracatçılar Birliği ve Ege İhracatçı Birliği'ne üye olan 21.740 işletme oluşturmaktadır. Evren içerisinde Uludağ İhracatçılar Birliğine bağlı alt birlikler; otomotiv endüstrisi, tekstil, hazır giyim ve konfeksiyon, meyve sebze mamulleri, yaş meyve sebze birlikleridir. Ege İhracatçı Birliği Genel Sekterliğine bağlı alt birlikler ise; demir ve demir dışı, deri ve deri mamulleri, hazır giyim ve konfeksiyon, hububat bakliyat yağlı tohumlar ve mamulleri, kuru meyve, maden, mobilya kâğıt ve orman ürünleri, su ürünleri ve hayvansal mamuller, tekstil ve hammaddeleri, tütün, yaş meyve ve sebze, zeytin ve zeytinyağı birlikleridir. Araştırmanın amacı doğrultusunda bu işletmelerde çalışan dış ticaret yetkililerine ulaşılmaması hedeflenmiştir. Araştırmada veri toplamada iki yöntem kullanılmıştır. İlk olarak tam sayım yapılarak, kullanılacak olan anketlerin işletmelere öncelikle ihracatçı birlikleri aracılığı ile ulaştırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda Uludağ İhracatçı Birlikleri iki kez, Ege İhracatçı Birlikleri bir kez olmak üzere ve katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğunu belirterek, anket linkini üyeleri ile e-posta aracılığıyla paylaşarak araştırmaya katkı sağlamışlardır. Ancak bu katkı, katılımcıların isteksiz olmaları nedeniyle beklenen düzeyde olmamış ve sürecin fiziksel olarak ulaşılabilecek işletmelere yüz yüze ziyaret edilerek devam ettirilmesinin sağlıklı olacağı düşünülmüştür. Bu kapsamda ihracatçı işletmeler arasından basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak veriler toplanmıştır. Bu doğrultuda işletmelere ziyaretler planlanmış ve talepler işletmelere iletilmiştir. Bir kısım anket bu ve benzeri şekilde yapılmış, ziyaret talebini kabul etmeyen fakat yine de anket yapılmasını kabul eden firmalar için anket linki e-posta üzerinden ilgililere ulaştırılmıştır. Çevrimiçi ve yüz yüze olmak üzere gönüllü olarak anketlere dönüş yapan 266 işletme bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Veriler 2022 yılının Ağustos ile Aralık ayları arasında elde edilmiştir.

Shirsavar vd. (2012:456) geliştirmiş oldukları yaklaşımla farklı örneklem büyüklüklerinin çalışmalarda kullanılabilirliğini ileri sürmüşlerdir. Bu yaklaşım şu şekilde ifade edilebilir (n: örneklem sayısı, q: soru sayısı): $5q \leq n \leq 15q$. Bu yaklaşıma göre bu çalışma kapsamında ölçeklerde toplamda 51 ifade bulunmaktadır. İlgili formül uygulandığında sonuç; $255 \leq n \leq 765$ şeklindedir. Shirsavar vd. (2012) yaklaşımına göre, araştırmanın örnekleminin 255 ile 765 arasında olması gerektiği söylenebilir. Bu durumda elde edilen 266 verinin araştırmanın örnekleme olarak kabul edilebilir bir değerde olduğunu söylemek mümkündür. Uç değerlerin tespit edilebilmesi için SPSS 26 programında Box Plot grafikleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda yedi anketin veri değerlerinin kritik değerlerin üzerinde ve uç değerlere sahip olduğu tespit edilerek bu verilerin analizden çıkarılmasına karar verilmiştir. Böylece çalışma kapsamında 259 anket değerlendirmeye alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada nicel veri toplama yöntemlerinden birisi olan anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmada her bir değişken grubuna ait ifadeler farklı çalışmalardan elde edilmiştir. Anket formunun hazırlanması aşamasında alanında uzman bilim insanlarının görüş ve önerileri alınmıştır. Ayrıca ihracat konusunda uzman üst düzey sekiz yönetici ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek ankette yer alan ifadelerin anlaşılabilirliği hakkında görüşlerine başvurulmuştur. Ölçeklerin görünüş geçerliliğinin sağlanması amacıyla tüm ifadeler konu uzmanı akademisyenler tarafından incelenmiştir. Alınan görüş ve öneriler doğrultusunda ifadeleri daha anlaşılabilir kılabilmek için ifadelerin özgünlüğüne sadık kalınarak anket formunda iyileştirmeler yapılmıştır. Böylelikle katılımcılardan en doğru bilgilerin alınabilmesi için anket formuna son hali verilmiştir. Bu kapsamda araştırmada kullanılan anket formunda yer alması gereken sorular gruplandırılarak dört bölüm halinde oluşturulmuştur.

İlk bölümde, bir işletmede uygulanan farklı inovasyon türlerinin belirlenebilmesi için Günday vd. (2011) tarafından geliştirilen, Aslan ve Aygün (2019) tarafından Türkçe'ye çevrilen inovasyon türleri ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, Oslo Manual (2005)'daki inovasyon boyutlarına ilişkin sınıflandırmaya göre yapılandırılmıştır. Bu nedenle ölçekte inovasyon boyutları, ürün inovasyonu, süreç inovasyonu, pazarlama inovasyonu ve organizasyonel inovasyon olarak kabul edilmiştir. Ölçekte yer alan 5 ifade ürün inovasyonunu, 5 ifade süreç inovasyonunu, 5 ifade pazarlama inovasyonunu ve 9 ifade ise organizasyonel inovasyonu ölçen toplam 24 ifadeden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra, ölçek beşli likert tipi ölçeğe göre yapılandırılmıştır (1: Uygulanmadı ve 5: Orijinal olarak geliştirildi). İkinci bölüm, işletmelerin sahip oldukları entelektüel sermaye birikimlerini ölçen ifadeleri içermektedir. Bu kapsamda, Wang vd. (2014) tarafından geliştirilen, Kunt ve Sundu (2021) tarafından Türkçe'ye çevrilen entelektüel sermaye ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte yer alan 5 ifade insan sermayesini, 5 ifade müşteri sermayesini, 7 ifade yapısal sermayeyi ölçen ve entelektüel sermayenin üç boyutunu temsil eden ifadelerden meydana gelmektedir. Toplamda 17 ifadeden meydana gelen ölçek beşli likert tipi ölçeğe göre yapılandırılmıştır (1: Kesinlikle Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum). Üçüncü bölümde araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturan ihracat performansının ölçülebilmesi için, Adu-Gyamfi ve Korneliussen (2013) tarafından geliştirilen, Erdil vd. (2018) tarafından Türkçe'ye çevrilerek uyarlanan ihracat performansı ölçeği kullanılmıştır. Söz konusu ölçek subjektif olarak yönetici algılarına dayalı bir ölçüm gerçekleştirmektedir. İhracat performansı ölçümünde objektif ölçütlere göre subjektif ölçümlerin daha çok tercih edilme nedenleri arasında işletmelerin mali kayıtlardaki finansal verilere ulaşmadaki zorluk, firmanın ve yöneticilerin bu tür verileri sağlamadaki isteksizliği ve ihracat performans göstergelerine ilişkin gerekli bilgilerin mali raporlarla sınırlandırılması gösterilebilir (Lages, vd. 2005:78). Bu çerçevede araştırmada ihracat performansının belirlenmesi için subjektif ölçütlerin dikkate alınması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda ihracat performansının belirlenmesine yönelik beşli likert tipi ölçeğe göre yapılandırılmış (1: Kesinlikle Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum) tek boyuttan oluşan 10 ifade, anket formuna eklenmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise katılımcılara ve işletmelere ait demografik değişkenlerin yer aldığı ifadeler yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında araştırma yapmak için Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu'nun 20.01.2022 tarih ve 71417 sayılı kararı ile etik kurul onayı alınmıştır.

3.4. Veri Analiz Yöntemi

Elde edilen veriler nicel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizi sırasında SPSS 26.0 ve AMOS 25.0 paket programları tercih edilmiştir. Aracı değişken analizinden önce tüm ölçeklere ayrı ayrı birinci düzey ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Yine aracı değişken analizinden önce üç ölçeğin güvenilirlik analizleri Cronbach's Alfa katsayısı ile değerlendirilmiştir. DFA önceden geliştirilmiş ve önceki çalışmalarda kullanılmış veya kuramsal dayanağı bulunan bir ölçeğin veya modelin doğruluğunu toplanan veri ile doğrulamak için tercih edilen bir analiz yöntemidir (Gürbüz, 2021:54-55). Araştırmalarda bir ölçeğin DFA ile doğrulanması kullanılan ölçeğin geçerli bir ölçek olduğunu ifade eder (Gürbüz ve Şahin, 2017:340). Bu kapsamda araştırmada ölçeğin yapısı ile veri uyumunu karşılaştırabilmek amacıyla DFA yapılmıştır. Ardından yol analizi yoluyla değişkenler arasındaki ilişkilerin sınırlı iki aşamalı yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kullanılmıştır. YEM uygulamalarında test edilen modelin toplanan veri ile desteklenme durumuna gerçekleştirilen analizler sonucunda üretilen uyum iyiliği indeks (Goodness Of Indices) değerlerine bakılarak karar verilmektedir. Ancak araştırma raporlarında hangi uyum iyiliği indekslerinin kullanılacağı hususunda araştırmacılar arasında bir mutabakat bulunmamaktadır. Kullanılan her bir uyum iyiliği indeksinin güçlü ve zayıf yönleri bulunduğundan test edilen modelin doğrulanmasında yalnızca tek bir uyum indeksine bakılarak karar verilmemektedir. Bu bağlamda araştırmacılar YEM uygulamalarında birden fazla uyum iyiliği değerini raporlamaktadır (Gürbüz, 2021:37). Literatürde yer alan çalışmalardan hareketle genel kabul görmüş χ^2/df , SRMR, RMSEA, GFI, AGFI, NFI, TLI ve CFI uyum iyiliği değerleri bu çalışmada ölçüt olarak alınmıştır (Kline, 2016; Byrne, 2016; Hu ve Bentler, 1999; Schermelleh-Engel vd., 2003; Simon vd., 2010). Tablo 3'te uyum indeksleri, iyi ve kabul edilebilir uyum iyiliği değer aralıkları verilmektedir.

Tablo 3. İyi ve Kabul Edilebilir Uyum İyiliği Değerleri

	χ^2/df^{**}	SRMR**	RMSEA*	GFI*	AGFI*	NFI*	TLI*	CFI*
Kabul Edilebilir Uyum	≤ 5.00	≤ 0.10	≤ 0.08	≥ 0.80	≥ 0.85	≥ 0.80	≥ 0.80	≥ 0.85
İyi Uyum	≤ 3.00	≤ 0.05	≤ 0.05	≥ 0.90	≥ 0.95	≥ 0.95	≥ 0.95	≥ 0.95

Df: Degree of freedom; RMSEA: Root Mean Square Error Of Approximation; SRMR: Standardized Root Mean Square Residual; GFI: Goodness Of Fit Index; AGFI: Adjusted Goodness Of Fit Index; NFI: Normed Fit Index; TLI (NNFI): (Non-Normed Fit Index) Tucker–Lewis Index; CFI: Comparative Fit Index.

Kaynak: *Simon vd. (2010:239); ** Gürbüz (2021:38).

Öte yandan çalışmada DFA ve YEM analizinde Maximum Likelihood hesaplama yöntemi kullanılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Katılımcıların ve İşletmelerin Demografik Özellikleri

Tablo 4 ve Tablo 5'te araştırmaya katılan 259 katılımcı ve işletmelerine ilişkin demografik istatistikler yer almaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Değişkenler	Sıklık	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	86	33.2
	Erkek	173	66.8
	Toplam	259	100.0
Yaş	18-24 arası	8	3.1
	25-34 arası	115	44.4
	35-44 arası	83	32
	45 ve üstü	53	20.5
	Toplam	259	100.0
Eğitim Durumu	İlköğretim	2	0.8
	Lise	22	8.5
	Ön lisans	16	6.2
	Lisans	155	59.8
	Yüksek Lisans	64	24.7
	Doktora	0	0
Toplam	259	100.0	
İşletmedeki Hizmet Yılı	5 Yıdan Az	108	41.7
	6-10 Yıl	58	22.4
	11-15 Yıl	40	15.4
	16-20 Yıl	22	8.5
	20 Yıdan Fazla	31	12
Toplam	259	100.0	
İşletmedeki Konumunuz	İşletme Sahibi	37	14.3
	YK Başkanı	5	1.9
	Genel Müdür	10	3.9
	GM Yardımcısı	13	5
	Departman Yöneticisi	75	29
	Departman Şefi	59	22.8
	İhracat/Dış Ticaret Uzmanı	60	23.2
Toplam	259	100.0	

Tablo 4'e göre katılımcıların %33.2'si kadın iken, %66.8'si erkektir. Yaş gruplarına göre ise katılımcıların %44,4'ü 25-34 yaş aralığında, %32.0'si 35-44 yaş aralığında, %20.5'i ise 45 yaş aralığında ve %3.1'i 18-24 yaş aralığındadır. İşletmeler araştırmaya katılan ve ihracat/dış ticaret operasyonlarından sorumlu kişiler açısından incelendiğinde, %29'unun departman yöneticisi, %23.2'sinin ihracat/dış ticaret uzmanı, %22.8'inin

departman şefi, %14.3'ünün işletme sahibi, %5'inin genel müdür yardımcısı, %3.9'unun genel müdür ve %1.9'unun yönetim kurulu başkanı olduğu görülmektedir. Bu veriler işletmelerin büyük bir çoğunluğunda ihracat operasyonlarının departman yöneticisi sorumluluğunda gerçekleştiğini göstermektedir. Tablo 5'te araştırmaya katılan işletmelere ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 5. Araştırma Kapsamındaki İşletmelere İlişkin Bilgiler

	Değişkenler	Sıklık	Yüzde (%)
Çalışan Sayısı	0-9	31	12
	10-49	37	14.3
	50-249	70	27
	250'den fazla	121	46.7
Toplam		259	100.0
İşletmenin Faaliyette Olduğu Süre	5 Yıldan Az	21	8.1
	6-10 Yıl	37	14.3
	11-15 Yıl	29	11.2
	16-20 Yıl	23	8.9
	20 Yılden Fazla	149	57.5
Toplam		259	100.0
İşletmenin İhracat Yılı	5 Yılden Az	46	17.8
	6-10 Yıl	43	16.6
	11-15 Yıl	26	10
	16-20 Yıl	36	13.9
	20 Yılden Fazla	108	41.7
Toplam		259	100.0
İşletmenin Aktif İhracat Yaptığı Ülke Sayısı	5'ten Az Ülke	49	18.9
	6-10 Ülke	64	24.7
	11-15 Ülke	26	10
	16-20 Ülke	22	8.5
	21-25 Ülke	13	5
	25'ten Fazla Ülke	85	32.8
Toplam		259	100.0
Toplam Satışların İçinde İhracat % Payı	%10'dan Az	26	10
	%10-%20	21	8.1
	%21-%30	22	8.5
	%31-%40	34	13.1
	%41-%50	30	11.6
	%50'den Fazla	126	48.6
Toplam		259	100.0

Tablo 5'te işletmelerin faaliyet süreleri incelendiğinde, %57.5'i 20 yıldan fazla, %14.3'ü 6-10 yıl arasında, %11.2'si 11-15 yıl arasında, %8.9'u 16-20 arasında ve %8.1'i 5 yıldan az faaliyet göstermektedir. Araştırmaya katılan işletmelerin büyük çoğunluğu 20 yıldan daha fazla faaliyet göstermektedir.

İşletmelerde toplam satışların içerisindeki ihracat paylarına bakıldığında, %48.6'sının %50'den fazla, %13.1'inin %31-%40 arasında, %11.6'sının %41-%50 arasında, %10'unun %10'dan az, %8.5'inin %21-%30 arasında, %8.1'inin %10-%20 arasında payı vardır. Veriler incelendiğinde işletmelerin yaklaşık yarısına yakınının toplam satışları içerisindeki ihracatın payının oranı %50'nin üzerinde olduğu görülmektedir.

4.2. Değişkenlere Ait Bulgular

4.2.1. Normallik ve Güvenirlilik Analizi

YEM çalışmalarında temel olarak iki analiz gerçekleştirilmektedir: DFA ve yapısal ya da yol (path) analizi. DFA kapsamında genellikle gözlenen değişkenler ile örtük değişkenler arasındaki ilişkileri test eden ölçme modelleri test edilir. Yapısal model veya diğer bir ifadeyle yol analizlerinde ise, örtük ve gözlenen değişkenler arasındaki doğrudan, dolaylı, aracı ve düzenleyici etkiler test edilir (Gürbüz, 2021:23). YEM analizlerinin

gerçekleştirilebilmesi için veri setinin normal dağılım şartını sağlaması gerekmektedir. Bu nedenle analizlere başlamadan önce veri setinin normal dağılım şartını sağlayıp sağlamadığı değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığının tespiti amacıyla SPSS programı aracılığı ile çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizleri, Cronbach Alfa (α) katsayısı hesaplanarak yapılmıştır. Tablo 6'da ilgili değerler sunulmuştur.

Tablo 6. Değişkenlere İlişkin Çarpıklık, Basıklık ve Cronbach's Alfa Değerleri

Değişkenler	Çarpıklık	Basıklık	Standart Sapma	Cronbach's Alfa
Ürün İnovasyonu	-,435	-,587	,060	0,750
Süreç İnovasyonu	-,482	-,416	,058	0,734
Pazarlama İnovasyonu	-,242	-,875	,065	0,772
Organizasyonel İnovasyon	-,169	-,866	,065	0,876
İnovasyon	-,121	-,579	,051	0,911
İnsan Sermayesi	-,312	-,004	,051	0,835
Yapısal Sermaye	-,691	,570	,052	0,885
Müşteri Sermayesi	-,987	2,024	,041	0,838
Entelektüel Sermaye	-,565	,589	,043	0,928
İhracat Performansı	-,436	-,043	,053	0,949

Hair vd. (2013) bir veri setinin normal dağıldığını söyleyebilmek için çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında olması gerektiğini ve bu değerleri aşmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. George ve Mallery (2010) ise, bir veri setinin normal dağıldığını söyleyebilmek için çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında olması gerektiğini ve bu değerleri aşmaması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda Tablo 6'da yer alan çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Ayrıca verilerin çoklu normallik dağılımına uygunluğu da test edilmiş ve elde edilen değerlerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Cronbach Alfa (α) katsayısı literatürde 0 ile 1,00 arasında değerler almaktadır. Gürbüz ve Şahin (2017:331) bu değerlerin en az 0,70 olması gerektiğini ifade etmektedirler. Araştırmada kullanılan ölçeklerin genel ortalamalarına ilişkin güvenilirlik katsayıları incelendiğinde Cronbach's Alfa değerlerinin ,911 ve ,949 arasında olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar ışığında araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu ve iç tutarlılığı sağladığını göstermektedir.

4.2.2. Değişkenlere Ait Doğrulayıcı Faktör Analizleri

DFA gerçekleştirilirken ölçüm modellerinden faydalanılmaktadır. DFA'da iki farklı ölçüm modeli ile analizler gerçekleştirilmektedir. Birincisi ölçekteki değişkenlerin bir veya daha fazla faktör altında toplandığı birinci düzey DFA, ikincisi ise bu faktörleri teorik olarak kavradığı düşünülen bir üst boyut altında toplayan ikinci düzey DFA (Kline, 2011:249). Bu çalışmada ölçek boyutları dikkate alınarak hem birinci düzey hem ikinci düzey DFA kullanılmıştır. Ölçüm modeline ilişkin analizler gerçekleştirilirken inovasyon ölçeği dört alt boyut ve entelektüel sermaye ölçeği üç alt boyuttan meydana geldiği için ölçeklere hem birinci düzey hem de ikinci düzey DFA uygulanmıştır. İhracat performansı ölçeği tek boyutlu bir ölçek olduğu için birinci düzey DFA gerçekleştirilmiştir.

Öte yandan modeller tarafından önerilen modifikasyonlar sırayla tek tek incelenmiş ve aralarında ilişki barındıran hata terimleri birbiri ile bağlanarak analizler yeniden gerçekleştirilmiştir. Düzeltilmiş ölçüm modelleri sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerleri Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Uyum İyiliği İndeks Değerleri

	<i>İnovasyon Ölçeği Uyum İyiliği İndeksleri</i>							
	χ^2/df	SRMR	RMSEA	GFI	AGFI	NFI	TLI	CFI
Birinci Düzey DFA	1,405	0,048	0,040	0,904	0,878	0,864	0,948	0,956
İkinci Düzey DFA	1,465	0,063	0,042	0,898	0,872	0,856	0,94	0,949
	<i>Entelektüel Sermaye Ölçeği Uyum İyiliği İndeksleri</i>							
	χ^2/df	SRMR	RMSEA	GFI	AGFI	NFI	TLI	CFI
Birinci Düzey DFA	1,887	0,043	0,059	0,912	0,88	0,916	0,949	0,958
İkinci Düzey DFA	2,05	0,076	0,064	0,904	0,871	0,907	0,94	0,95

<i>İhracat Performansı Ölçeği Uyum İyiliği İndeksleri</i>								
	χ^2/df	SRMR	RMSEA	GFI	AGFI	NFI	TLI	CFI
Birinci Düzey DFA	2,533	0,025	0,077	0,947	0,90	0,968	0,969	0,98

Tablo 7’de yer alan tüm ölçeklere ilişkin uyum iyiliği değerleri incelendiğinde tüm ölçüm modellerinin istatistiksel olarak geçerli olduğu kabul edilmiştir. İnovasyon türleri ölçeğine ilişkin gerçekleştirilen birinci düzey doğrulayıcı faktör analizinde ölçekte yer alan 24 maddenin ölçüm değerleri gözlenen değişkenleri, dört alt boyut ise gizil değişkenleri oluşturmuştur. Analiz sonucunda elde edilen ilk bulgulara göre tüm değişkenlere ilişkin faktör yükleri 0,50’nin üzerinde ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. DFA’da faktör yükü 0,50’nin altında olan maddelerin analiz dışında bırakılması önerilmektedir (Şahin ve Taşkaya, 2010). Ancak analize bakıldığında iki değer (U2: ,464, S1: ,467) 0,50 değerine yakın bir değerde olması nedeniyle bu maddeler analizden çıkarılmamıştır. Birinci düzey DFA ile ölçüm modeli oluşturulduktan sonra bu dört faktörün inovasyon kavramını yordama gücünü belirlemek için ikinci düzey DFA gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, ikinci düzey ölçüm modelinin verilerle uyumlu olduğu belirlenmiştir.

Entelektüel sermaye ölçeğine ilişkin gerçekleştirilen birinci düzey doğrulayıcı faktör analizinde ölçekte yer alan 17 maddenin ölçüm değerleri gözlenen değişkenleri, üç alt boyut ise gizil değişkenleri oluşturmuştur. Analiz sonucunda elde edilen ilk bulgulara göre tüm değişkenlere ilişkin faktör yükleri 0,50’nin üzerinde ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Birinci düzey DFA ile ölçüm modeli oluşturulduktan sonra üç faktörün entelektüel sermaye kavramını yordama gücünü belirlemek için ikinci düzey DFA gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ikinci düzey ölçüm modelinin verilerle uyumlu olduğu belirlenmiştir.

İhracat performansı ölçeğine ilişkin gerçekleştirilen birinci düzey doğrulayıcı faktör analizinde ölçekte yer alan 10 maddenin ölçüm değerleri gözlenen değişkenleri, tek boyut altında yer alan ihracat performansı ise gizil değişkeni oluşturmuştur. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre tüm değişkenlere ilişkin faktör yükleri 0,50’nin üzerinde ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

4.3. Araştırma Modeline Ait Bulgular

Yapısal model veya diğer bir ifadeyle yol analizlerinde, örtük ve gözlenen değişkenler arasındaki doğrudan, dolaylı, aracı ve düzenleyici etkiler test edilir (Gürbüz, 2021:23). Bu çalışmada kullanılan inovasyon, entelektüel sermaye ve ihracat performansı değişkenleri araştırmanın örtük değişkenleridir. Bu bağlamda araştırma modeli, inovasyonun ihracat performansına etkisinde entelektüel sermayenin aracı etki yapısı yapıp yapmadığını sınımayı amaçlamaktadır.

Aracılık etkisinin tespitinde farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlar arasında sıklıkla kullanılan yöntem, geleneksel yaklaşım veya nedensel adımlar yaklaşımı olarak da bilinen Baron ve Kenny yaklaşımıdır. Aracı etkinin incelenip test edilebilmesi için Baron ve Kenny yaklaşımında dört temel aşama bulunmaktadır (Baron ve Kenny, 1986). Bu aşamalar:

- Bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni anlamlı olarak etkilemesi,
- Bağımsız değişkenin aracı değişkeni anlamlı olarak etkilemesi,
- Aracı değişkenin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin olması,
- Bağımsız değişken, aracı değişken ve bağımlı değişken birlikte analize dahil edildiğinde, aracı değişken bağımlı değişkeni etkilemelidir.

Ancak son yıllarda yapılan çalışmalarda (Fritz ve MacKinnon, 2007; Hayes ve Rockwood, 2017; Hayes, 2018) geleneksel yaklaşımın popüler olmasına karşın bu yöntemin yetersiz kaldığı konusunda tartışmalar da mevcuttur. Üç farklı hipotezin (yollar) desteklenmesi sonucunda aracı etkiye karar verilmesi, birinci koşulun anlamlı olmasa dahi dolaylı etki söz konusu olabileceği, tam aracı ve kısmi aracı terimlerinin tartışmalı olması, Sobel testinin katı ve güvenilirliği düşük bir test olması geleneksel yaklaşıma getirilen eleştirilerden bazılarıdır (Gürbüz, 2021:112). Bu doğrultuda aracılık modellerini analizi için daha geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlayan çağdaş yaklaşım ileri sürülmüştür (Fritz ve MacKinnon, 2007). Çağdaş yaklaşımın aracılık analizine getirdiği yeni bakış açısının temeli, dolaylı etki değerlerinin hesaplanması ve hesaplanan değerlerden çıkarım yapmasıdır. Bu açıklamalar ışığında bu çalışmada, yapısal modellerin analizinde ve araştırma modeli doğrultusunda geliştirilen hipotezlerin test edilmesinde, örtük değişkenlerin yer aldığı aracılık model analizi çağdaş yaklaşım benimsenerek gerçekleştirilmiştir.

Bu doğrultuda bağımsız değişken olan inovasyonun, bağımlı değişken olan ihracat performansı üzerindeki etkisi yapısal model kapsamında değerlendirilmiştir. Daha sonra ise aracı değişken olan entelektüel sermaye modele dahil edilerek, aracılık modeli oluşturulup hipotez testleri doğrulanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda aracı değişkenin olmadığı, bağımsız değişken inovasyonun bağımlı değişken ihracat performansı üzerindeki etkisini bulmak için yapısal model kurulmuştur. Bahsedilen değişkenler arasındaki ilişkiyi test eden basit etki modeli (İnovasyon→İhracat Performansı) test edilmiştir. Bu modelde daha önce yapı güvenirliliği ve geçerliliği test edilmiş ve standart uyum iyiliği değerlerini sağlayan değişkenlerin ölçüm modelleri kullanılmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonucunda Tablo 8’de basit etki modelinin uyum iyiliği değerlerinin standart ve yeterli değerlerde olması bu yapısal modelin doğrulandığının göstergesi olarak nitelendirilebilir.

Tablo 8. Basit Etki Modeline İlişkin Uyum İyiliği Değerleri

	χ^2/df	SRMR	RMSEA	GFI	AGFI	NFI	TLI	CFI
Basit Etki Modeli	1,433	0,05	0,041	0,838	0,862	0,857	0,946	0,951

Basit etki modeline ilişkin bulgular ise Tablo 9’da sunulmuştur. Tablo 9’a göre, inovasyonun ihracat performansını yordadığı ($\beta=,569$; $p<0,001$) tespit edilmiştir. Yani bu durum aracı değişken olmadan inovasyon ile ihracat performansı arasındaki yol katsayısının 0,569 olduğu ve inovasyonda meydana gelecek bir birimlik artışın ihracat performansında 0,569 birimlik bir artışa yol açacağı anlamına gelmektedir. Bu ilişki tek yönlü yapısal bir ilişkidir. Bu doğrultuda H_1 hipotezinin doğrulandığını yani inovasyonun ihracat performansı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür ($H_1 \rightarrow$ Kabul).

Tablo 9. İnovasyonun İhracat Performansı Üzerindeki Etkisi

Tahmin Değişkeni	Sonuç Değişkeni			
	İhracat Performansı			
	β	SH	CR	P
İnovasyon	,569	0,068	7,218	***
R^2	,324			

Not: N:259; *** $p<0,001$; SH: Standart Hata; CR: Kritik Oran; β : Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları; R^2 değeri açıklanan varyansı göstermektedir.

Basit etki modelinin doğrulanmasından sonra, aracı değişken entelektüel sermaye yapısal modele dahil edilerek araştırmanın diğer hipotezleri test edilmiştir. Bahsedilen değişkenlerin ölçüm modelleri daha önce geçerliliğini sağlayan DFA ölçüm modellerinden elde edilmiştir. Ancak ilk analizde bazı uyum iyiliği değerleri standart eşik değerlerin altında kaldığından bazı hata terimleri arasında modifikasyon işlemi yapılarak analize devam edilmiştir. Analiz sonucunda ölçüm modelinin doğrulanmasında kullanılan uyum iyiliği değerlerinin literatürde kabul gören değerlerde olduğu anlaşılmıştır. Modele ilişkin uyum iyiliği değerleri Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Aracılı Model Uyum İyiliği Değerleri

	χ^2/df	SRMR	RMSEA	GFI	AGFI	NFI	TLI	CFI
Aracılı Model	1,453	0,06	0,042	0,801	0,778	0,795	0,919	0,925

Araştırma kapsamında ölçüm modellerinin doğrulanmasında kullanılan uyum iyiliği değerlerine bakıldığında sadece NFI ve AGFI uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir değerlerin altında olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu değerlerin kabul edilebilir sınıra çok yakın olduğu görülmektedir. Diğer uyum iyiliği değerleri de göz önüne alındığında araştırma kapsamında kullanılan verilerin aracılı yapısal eşitlik modellemesi ile uyumlu bir şekilde çalıştığı ve aracılı ölçüm modelinin doğrulandığının bir göstergesidir. Öte yandan uyum iyiliği değerlerinin literatürde kabul gören değerlerde olması, araştırma verilerinin bu modeli istatistiksel olarak anlamlı bir seviyede açıkladığı söylenebilir. Araştırma modeli kapsamında oluşturulan YEM sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Araştırma Modeline (YEM) İlişkin Sonuçlar

Tahmin Değişkenleri	Sonuç Değişkenleri							
	Entelektüel Sermaye				İhracat Performansı			
	β	SH	CR	P	β	SH	CR	P
İnovasyon					,569	0,068	7,218	***
R ²					,324			
İnovasyon	,578	0,052	5,882	***				
R ²	,334							
İnovasyon					0,435	0,72	5,053	***
Entelektüel Sermaye					0,236	0,125	2,952	0,003**
R ²					0,363			
Dolaylı Etki					,136 (0,038 - 0,229)			

Not: N:259; ***p<0,001; **p<0,01; SH: Standart Hata; CR: Kritik Oran; β : Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları; R²: Değerleri açıklanan varyansı göstermektedir; Parantez içindeki değerler alt ve üst güven aralığı değerleridir. Bootstrap Yeniden Örnekleme:5000.

Tablo 11’de değişkenler arası ilişkilerin doğrudan ve toplam etkileri için standartlaştırılmış regresyon katsayıları (β), standart hata (S.H.), kritik oran (C.R.) ve anlamlılık değerleri (P) ile gösterilmektedir. Ayrıca tabloda, Bootstrap alt ve üst güven aralıkları değerleri de yer almaktadır. Aracılı yapısal model analizi sonuçlarına göre, inovasyonun entelektüel sermayeyi yordadığı ($\beta=,578$; p<0,001) görülmüştür. Bu durumda H₂ desteklenmiştir (H₂→Kabul).

Benzer şekilde aracı değişken entelektüel sermayenin ihracat performansı üzerindeki ($\beta=,236$; p<0,01) etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Bu durumda H₃ desteklenmiştir (H₃→Kabul).

Ancak aracı değişken olan entelektüel sermayenin modele dahil edilmesi ile inovasyon değişkeninden ihracat performansına giden yol katsayısının hâlâ anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta=,435$; p<0,001). Entelektüel sermaye, inovasyon ile birlikte ihracat performansındaki değişimin (varyansın) %36’sını açıklamıştır. İnovasyon ile ihracat performansı arasındaki ilişkide entelektüel sermaye değişkeninin aracılık rolü olup olmadığını test etmek amacıyla, bootstrap yöntemini esas alan yol analizi yapılmıştır. Bootstrap yönteminin Baron ve Kenny’nin geleneksel yönteminden ve Sobel testinden daha güvenilir sonuçlar verdiği öne sürülmektedir. Bootstrap analizinde 5000 yeniden örneklem seçeneği tercih edilmiştir. Bootstrap tekniği ile yapılan aracılık etki analizlerinde, araştırma hipotezinin desteklenebilmesi için analiz sonucunda elde edilen %95 güven aralığındaki (GA) değerlerin sıfırı kapsamaması gerekmektedir (Gürbüz, 2021:124). Bootstrap sonuçlarına göre, ise inovasyonun entelektüel sermaye vasıtasıyla ihracat performansı üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($\beta=,136$; %95 GA[0,038, 0,229]). Çünkü yüzdelik yöntem ile elde edilmiş bootstrap alt ve üst güven aralığı değerleri sıfır değerini kapsamamaktadır. Bu sonuçlar, inovasyon ile ihracat performansı arasındaki ilişkide entelektüel sermaye değişkeninin aracılık etkisinin olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda H₄ desteklenmiştir (H₄→Kabul).

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı, inovasyon faaliyetlerinin ihracat performansı üzerindeki etkiyi ve bu etkide entelektüel sermayenin aracılık rolünün olup olmadığını tespit etmektir. Araştırmanın evrenini Türkiye İhracatçılar Meclisine Bağlı Uludağ İhracatçı Birlikleri ve Ege İhracatçı Birliklerine üye olan ve ihracat gerçekleştiren işletmeler oluşturmaktadır. Bu bağlamda 259 işletme çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Literatür incelendiğinde inovasyon, entelektüel sermaye ve ihracat performansı değişkenlerinin ikili olarak ele alındığı çalışmalar mevcuttur. Bazı araştırmalar, işletme inovasyonunun artan ihracat başarısı ile ilişkili olduğunu göstermesine rağmen işletme inovasyon faaliyetlerinin en çok ve en az yararlı olduğu koşullar tam olarak anlaşılamamıştır. İnovasyon ve entelektüel sermaye arasında ilişkinin incelenmesinde ise, entelektüel sermayenin inovasyonu etkilediği ve inovasyon olgusuna olumlu katkılar sağladığı sonucu ve buna ilişkin bulguların yer aldığı görülmektedir (Subramaniam ve Youndt, 2005; Hutahayan, B., 2020; Obeidat vd.,2021). Ancak inovasyon süreci ve süreç sonundaki çıktıları düşünüldüğünde, inovasyon ile bilgi yaratmanın iç içe geçtiği görüşü ve tüm inovatif faaliyetlerin entelektüel sermaye oluşumuna etkileri olduğu görülmektedir

(Riordan, 2013:4). Bu noktadan hareketle, bu çalışmada inovasyonun entelektüel sermaye üzerindeki etkisinin de araştırılması çalışmayı mevcut çalışmalardan farklılaştırmaktadır.

Araştırma bulgularına göre dört boyuttan oluşan (ürün, süreç, pazarlama ve organizasyonel) inovasyonun, ihracat performansını istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Literatürdeki birçok çalışma elde edilen bu araştırma bulgusunu destekler niteliktedir (Roper ve Love, 2002; Guan ve Ma, 2003; DiPietro ve Anorou, 2006; Becker ve Eger, 2013; Azar ve Ciabuschi, 2017; Gupta ve Chauhan, 2021; Perker, 2022). Buradan hareketle inovasyonun, işletmelerin ihracat performanslarını etkileyen önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir. Öte yandan işletmelerin ihracat performanslarının verimli ve kârlı bir pazar payına dönüşmesinin en önemli noktalarından birisinin de inovasyon olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda politika yapımcıların ve karar vericilerin işletmelerin inovasyon faaliyetlerini destekleyici teşvik ve hibe programları oluşturmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Böylelikle inovasyon ekosisteminin tüm sektör ve endüstrilere yayılması ülke ihracat performansını da olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca işletmelerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerine daha fazla yatırım yapmaları, inovasyonu teşvik edici içsel politikalar geliştirmeleri işletmeleri rakiplerine karşı üstün kılacaktır. Korkmaz vd. (2009) ise çalışmalarında işletmelerin inovasyon çabalarının ihracat performanslarına etkisinin olmadığını tespit etmiş olup, bu durum araştırmamız bulgusu ile çelişmektedir. Ancak çalışmanın gerçekleştirildiği yıl, örneklem grubu ve ele alınan sektör göz önüne alındığında, bu çalışmanın kendi kapsamı dâhilinde sonuçlara ulaştığı söylenebilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, inovasyonun entelektüel sermaye üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğudur. Bu durum inovasyon yapan işletmelerin entelektüel sermayelerinin de pozitif yönde değişime sebep olacağına bir göstergesi olarak yorumlanabilir. İnovasyon ile entelektüel sermaye arasında belirlenen bu pozitif ve anlamlı ilişki, inovasyon gerçekleştiren işletmelerin güçlü bir entelektüel sermaye yapısına da sahip olduklarının bir göstergesidir. Dolayısıyla bir kaynağın ayırt edici bir faktör olabilmesi için sadece değerli olması değil aynı zamanda nadir, taklit edilemez ve ikame edilemez olması gerekir (Singh, 2009). Öte yandan rekabet avantajı sağlamanın yanı sıra inovasyon, işletme kaynaklarını yeniden tasarlama ve nadir ve ikame edilemez kaynaklara dönüştürme yeteneği de kazandırır (Hortinha vd., 2011; Zahra vd., 2000). Ürün, süreç, pazarlama ve organizasyonel inovasyon gerçekleştirmek isteyen işletmeler, bu adımları aslında sahip oldukları insan, müşteri ve yapısal sermayeleri ile sağlamaktadırlar. Dolayısıyla güçlü, fark yaratan, rakiplere karşı stratejik üstünlük kuran inovasyonların gerçekleştirilmesi işletmenin sahip olduğu insan kaynağı ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca bu güçlü yapının birlikteliği işletmenin mevcutta sahip olduğu ve gelecekte sahip olacağı potansiyel müşteri sermayesine önemli avantajlar sunacaktır. Ek olarak işletmelerde gerçekleştirilen ürün ve süreç inovasyonları, işletmelerin en önemli fiziki/maddi olmayan sermayelerini oluşturan know-how, faydalı model, patent gibi çıktılar, işletmelerin yapısal sermayelerinin odağını temsil etmektedir.

Araştırma bulgularına göre entelektüel sermaye ile ihracat performansı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İhracat işletmelerinin inovasyon gerçekleştirirken sahip olduğu entelektüel sermaye kaynaklarından faydalanması daha olumlu bir ihracat performansına ulaşabileceklerini işaret etmektedir. Bu sonuç Moslehi vd. (2006), Zerenler ve Gozlu (2008), Yücel ve Yeniçeri (2008), Pucar (2012) tarafından yürütülen çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. İşletmelerin sahip oldukları insan kaynakları işletmenin genel performansının yanı sıra ihracat performansını da olumlu yönde etkilediği sonucuna varılabilir. Yabancı pazarlarda faaliyet gerçekleştirmek isteyen işletmelerin çalışanlarının uygun yetenek ve tecrübeye sahip olmaları, yeni fikir ve bilgiler geliştirme potansiyelleri bununla birlikte yaratıcı düşünme yetenekleri işletmelerin bu pazarlarda ihracat satışlarına ve faaliyet kârlılıklarına doğrudan etki eden faktörlerdir. Moslehi vd. (2006) entelektüel sermayenin işletmenin ihracat performansını etkilediğini ancak bu etkinin belirli bir zaman periyodu içerisinde gerçekleşeceğini ileri sürmektedirler. Bu durum yeni entelektüel sermaye kaynakları edinmeye çalışan işletmeler için geçerli olabilir. Ancak küreselleşmenin süreklilik kazandığı ve dinamiklerinin her geçen gün değiştiği çağımızda tedarikçi-işletme-müşteri üçgeninin istek ve ihtiyaçları da bu değişim hızına uyum sağlamak durumundadır. Bu üçgenin kalbini oluşturan işletmelerin, verimli operasyonlar gerçekleştirmeleri, ulaşılabilir bilgi sistemlerine sahip olmaları, yeniliği destekleyici bir yönetim anlayışına sahip olmaları özellikle ihracat pazarlarında önemli bir eşik noktasını oluşturmaktadır. Ek olarak yabancı pazarlarda bulunan müşterileri ile etkin iletişim becerisine sahip uzun vadeli ilişkiler kuran işletmeler bu pazarlardaki mevcut pazar payını koruyarak, bu bilgi ve tecrübesi ile başka pazarlara tecrübelerini aktararak ihracat potansiyellerini artırabilirler.

Araştırmanın sonuçlarına göre, inovasyonun ihracat performansına etkisinde entelektüel sermayenin aracılık etkisi bulunmaktadır. Bu sonuç ışığında, inovasyon gerçekleştiren işletmelerin ihracat performanslarının artmasında sahip oldukları entelektüel sermayenin pekiştirici bir rol üstlendiği söylenebilir. Dolayısı ile ihracat performanslarını daha üst basamaklara taşımak için işletmelerin inovasyon ve entelektüel sermaye kaynaklarını bir bütün olarak ele almaları gerekmektedir. Bu olgu işletmelerin inovasyon yapabilme kapasite ve kabiliyetlerini aynı zamanda sahip oldukları entelektüel sermaye kaynaklarını pozitif yönde artıracaktır. Böylelikle inovasyon-entelektüel sermaye yapılarını güçlendiren işletmeler orta ve uzun vadede yer aldıkları ihracat pazar hedeflerine kalıcı olarak ulaşabileceklerdir.

Çalışmanın kendi yapısı içerisinde bazı sınırlılıkları mevcuttur. Öncelikle çalışma Türkiye’de ihracat gerçekleştiren işletmeler üzerinde uygulanmıştır. Dolayısıyla elde edilen sonuçların genelleştirilmesi mümkün değildir. Veri toplama süreci Covid-19 etkilerinin azalmaya başladığı bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu dönem gerek kamu gerek özel sektör işletmelerinin önlemlerini henüz tam anlamıyla kaldırmadığı bir dönem olarak yaşanmıştır. Dolayısı ile katılımcıların ankete katılmama yönündeki eğilimleri çalışmanın bir kısıtı olarak görülmektedir. Bu doğrultuda çalışmada verilerin toplanmasında yüz yüze ve çevrimiçi olmak üzere iki yöntem birlikte kullanılmıştır. Araştırmanın bir diğer kısıtı ise, araştırmanın hedeflediği evrenin çok büyük olması ve bu evreni temsil edebilecek işletme sayısına ulaşmanın zaman ve maliyet açısından oldukça maliyetli oluşu nedeniyle iki farklı ihracatçı birliğine üye işletmeler üzerinde gerçekleştirilmesidir. Katılımcıların anketleri tarafsız, doğru ve güvenilir bir şekilde cevapladıkları varsayılmaktadır. Öte yandan araştırmadan elde edilen veriler kullanılan ölçme araçları ile toplanmış veriler ile sınırlıdır.

Çalışma inovasyon, entelektüel sermaye ve ihracat performansı değişkenlerini bir arada ele alan bir çalışmadır. Literatür incelemesi sonucunda benzer bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle çalışmanın literatüre, işletmelere, yöneticilere, politika yapıcılara sunacağı katkılardan dolayı özgün bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Gelecekte araştırmacıların araştırma modelini genişleterek farklı örneklem grupları özelinde ve sektörlerde farklı analiz yöntemleri ile uygulamalar gerçekleştirmeleri literatür gelişimine önemli katkılar sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adu-Gyamfi, N. and Korneliusson, T. (2013). Antecedents of export performance: the case of an emerging market, *International Journal Of Emerging Markets*, 8(4), 354-372.
- Aktepe, C. ve Ateş, G. (2020). Teknokentlerde faaliyet gösteren inovatif işletmelerin ihracat performansı üzerine bir araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12 (3), 3042-3054.
- Appuhami, B. R. (2007). The impact of intellectual capital on investors’ capital gains on shares: an empirical investigation of thai banking, Finance And Insurance Sector. *International Management Review*, 3(2), 14-25.
- Aslan, Y. ve Aygün, M. (2019). İnovasyonun firma performansı üzerine etkisi: bistte imalat sektöründe faaliyet gösteren firmalar üzerine bir inceleme, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(6), 91-109.
- Ayar, B. ve Erdil, T. S. (2018). İnovasyon ve ar-ge faaliyetlerinin ihracat performansına etkisi: türk işletmeleri üzerine algısal bir araştırma, *Journal of Marmara University Social Sciences Institute/Öneri*, 13(49), 45–68.
- Azar, G. and Ciabuschi, F. (2017). Organizational innovation, technological innovation, and export performance: the effects of innovation radicalness and extensiveness. *International Business Review*, 26(2), 324-336.
- Bakırtaş, İ. ve Bakırtaş, H. (2008). Firmaların sürdürülebilir rekabet üstünlüğünün bir kaynağı olarak temel yetenek: genel bir değerlendirme, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 101-119.
- Baron, R. M. and Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations, *Journal Of Personality And Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bayraktaroğlu, S. ve Atay, E. (2016). *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi*, İstanbul.
- Becker, S. O. and Egger, P. H. (2013). Endogenous product versus process innovation and a firm’s propensity to export, *Empirical economics*, (44), 329-354.

- Bodlaj, M. and Kadic-Maglajlic, S., Vida, I. (2020). Disentangling the impact of different innovation types, financial constraints and geographic diversification on smes' export growth, *Journal of Business Research*, 108, 466-475.
- Bontis, N. (1998). Intellectual capital: an exploratory study that develops measures and models. *Management Decision*, 36(2), 63-76.
- Boujelbene, M. A. and Affes, H. (2013). The impact of intellectual capital disclosure on cost of equity capital: a case of french firms, *Journal of Economics Finance and Administrative Science*, 18(34), 45-53.
- Brooking A. (1996). *Intellectual Capital, Core Asset for the Third Millennium Enterprise*, London, International Thomson Business Press.
- Byrne, B. M. (2016). *Structural Equation Modeling With AMOS: Basic Concepts, Applications, And Programming (3. Baskı)*, New York, Routledge.
- Cadogan, J. W., Cui, C. C. and Kwok Yeung Li, E. (2003). export market-oriented behavior and export performance: the moderating roles of competitive intensity and technological turbulence, *International Marketing Review*, 20(5), 493-513.
- Carneiro, A. (2000). How does knowledge management influence innovation and competitiveness?, *Journal Of Knowledge Management*, 4(2), 87-98.
- Chen, J., Sousa, C. M. P. and Xinming, H. (2016). The determinants of export performance : a review of the literature 2006-2014, *International Marketing Review*, 33 (5). 626-670.
- Chien, S. H. and Chao, M. C. (2011). Intellectual capital and new product sale performance of the financial services industry in taiwan, *The Service Industries Journal*, 31(16), 2641-2659.
- Çavuşgil, S.T. and Zou, S. (1994). Marketing strategy-performance relationships: an investigation of the emprical link in export market ventures, *Journal Marketing*, (58), 1-21.
- Çelikkol, H. (2008). Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi, Aşıkoğlu R., Kurt M., Özcan K. (Ed.), *Entelektüel Sermaye: Kuram Gelişim ve Yeni Perspektifler*, Afyon, 68-99.
- Damanpour, F. and Wischnevsky, J. D. (2006). Research on innovation in organizations: distinguishing innovation-generating from innovation-adopting organizations, *Journal Of Engineering And Technology Management*, 23(4), 269-291.
- Demartini, C. (2015). Relationships between social and intellectual capital: empirical evidence from ic statements, *Knowledge and Process Management*, 22(2), 99-111.
- Demir, Y. ve Demirel, E. T. (2011). Rekabet avantajı yaratmada entelektüel sermayenin önemi, *The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 13(1), 81-104.
- Diamantopoulos, A. and Kakkos, N. (2007). Managerial assessments of export performance: conceptual framework and empirical illustration, *Journal Of International Marketing*, 15(3), 1-31.
- DiPietro, W. R., and Anoruo, E. (2006). Creativity, innovation, and export performance, *Journal of Policy Modeling*, 28(2), 133-139.
- Erdem, Z. (2011). Entelektüel sermaye'nin küresel ekonomi içerisindeki yeri ve önemi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (53), 275-294.
- Erdil, T. S., Aydoğan, S., Ayar, B., Güvendik, Ö., Diler, S., ve Gusinac, K. (2018). inovasyon performansının rekabet gücü, firma performansı ve ihracat performansı üzerindeki etkisi: birleşme ve satın alma işlemleri üzerine bir araştırma, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 40 (2), 137-166.
- Erickson, S. and Rothberg, H. (2015). A longitudinal look at strategy, intellectual capital and profit pools, *Journal of Intelligence Studies in Business*, 5(2), 5-13.
- Fritz, M. S. and MacKinnon, D. P. (2007). Required sample size to detect the mediated effect, *Psychological Science*, (18), 233-239.
- George, D. and Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10 ed.)*, Boston.
- Guan, J. and Ma, N. (2003). Innovative capability and export performance of chinese firms. *Technovation*. 23 (9), 737-747.
- Gupta, P. and Chauhan, S. (2021). Firm capabilities and export performance of small firms: A meta-analytical review, *European Management Journal*, 39(5), 558-576.
- Guthrie, J. (2001). The management, measurement and the reporting of intellectual capital, *Journal of Intellectual Capital*, 2 (1), 27-41.

- Günday, G., Ulusoy, G., Kılıç, K. and Alpkan, L. (2011). Effects of innovation types on firm performance, *International Journal Of Production Economics*, 133 (2), 662-676.
- Gürbüz, S. (2021). *Amos İle Yapısal Eşitlik Modellemesi Temel İlkeler ve Uygulamalı Analizler (İkinci Baskı)*, Ankara, Seçkin.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Felsefe Yöntem ve Analiz (Dördüncü Baskı)*, Ankara, Seçkin.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. and Tatham, R. L. (2013). *Multivariate Data Analysis (7ed.)*, Pearson Education Limited.
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction To Mediation, Moderation, And Conditional Process Analysis: A Regression- Based Approach (2ed)*. New York.
- Hayes, A. F. and Rockwood, N. J. (2017). Regression-Based statistical mediation and moderation analysis in clinical research: observations, recommendations, and implementation, *Behaviour Research and Therapy*, (98), 39-57.
- Holmen, J. (2012). Intellectual capital disclosure and the cultural and legal differences of nations, *International Journal of the Academic Business World*, 6 (2), 51-62.
- Hortinha, P., Lages, C. and Lages, L. F. (2011). The trade-off between customer and technology orientations: impact on innovation capabilities and export performance, *Journal of International Marketing*, 19(3), 36-58.
- Hu, H., Gu, Q. and Chen, J. (2013). How and when does transformational leadership affect organizational creativity and innovation? critical review and future directions, *Nankai Business Review International*, 4 (2), 147-166.
- Hu, L. T. and Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives, *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6 (1), 1-55.
- Hutahayan, B. (2020). The mediating role of human capital and management accounting information system in the relationship between innovation strategy and internal process performance and the impact on corporate financial performance, *Benchmarking: An International Journal*, 27(4), 1289-1318.
- Işık, C. (2018). *Bilgi Ekonomilerinde Ar-Ge İnovasyon ve Patent*, Ankara, Nobel.
- Kalkan, A., Bozkurt, Ö. Ç. ve Arman, M. (2014). The impacts of intellectual capital, innovation and organizational strategy on firm performance, *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, (150), 700-707.
- Karadayı, İ. (2019). *Mobilya Sektöründe İnovasyonun İhracat Performansına Etkisi: İzmir İli Üzerine Ampirik Bir Çalışma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Kendirli, S. ve Diker, F. (2016). Kâğıt ve ambalaj sanayi işletmelerinde entelektüel sermayenin finansal performansa etkisi, *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 9 (1), 45-58.
- Kılıç, S. ve Yörükoğlu, Ö. (2020). Pazar ve inovasyon yönelimliliğın ihracat işletmelerinin inovasyon ve ihracat performansına etkileri, *Business & Management Studies: An International Journal*, 8 (1), 45-81.
- Kianto, A., Sáenz, J. and Aramburu, N., (2017). Knowledge-Based human resource management practices, intellectual capital and innovation, *Journal of Business Research*, 81, 11-20.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and Practices of Structural Equation Modeling. (4Ed)*, New York, The Guilford Press.
- Kline, R.B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling (3Ed.)*, New York, The Guilford Press.
- Konyalılar, N. (2020). *Entelektüel Sermaye ve İnovasyonun Çalışan Performansına Etkisi: Havacılık Sektörü Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Korkmaz, S., Ermeç, A. ve Yücedağ, N. (2009). İşletmelerin yenilikçi kabiliyetleri ve ihracat performanslarına etkileri, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 83-104.
- Kunt, O. ve Sundu, M. (2021). Entelektüel sermayenin inovasyon yeteneğine etkisinde yönetim bilişim sistemleri memnuniyet düzeyinin rolü, *Research Journal of Business and Management*, 8 (1), 1-14.
- Lages, L. F., Lages, C. and Lages, C. R. (2005). Bringing export performance metrics into annual reports: the apeg scale and the perfex scorecard, *Journal of International Marketing*, 13 (3), 79-104.
- Leonidou, L. C., Katsikeas, C. S. and Samiee, S. (2002). Marketing strategy determinants of export performance: a meta-analysis, *Journal Of Business Research*, 55 (1), 51-67.
- Mohamed, İ.A.H. (2019). *Entelektüel Sermaye Yatırımı ve İnovasyon Üzerindeki Rolü: Ulusal Petrol Kurumuna Bağlı Libya Petrol Şirketlerinde Ampirik Bir Çalışma (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

- Monteiro, A.P., Soares, A.M. and Rua, O.L. (2017). Linking intangible resources and export performance: the role of entrepreneurial orientation and dynamic capabilities, *Baltic Journal of Management*, 12 (3), 329-347.
- Moslehi, A., Mohaghar, A. and Tamizi, A. (2006). Intellectual Capital and Export Development, an examination in four service Industries, 2006 *IEEE International Conference on Management of Innovation and Technology*, Singapore, 407-411.
- Mouritsen, J. (1998). Driving growth: economic value added versus intellectual capital, *Management Accounting Research*, 9 (4), 461-482.
- Obeidat, U., Obeidat, B., Alrowwad, A., Alshurideh, M., Masadeh, R. And Abuhashesh, M. (2021). The effect of intellectual capital on competitive advantage: The mediating role of innovation, *Management Science Letters*, 11(4), 1331-1344.
- OECD ve Eurostat (2005). *Oslo Kılavuzu Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin İlkeler*, 3. Baskı.
- Oğuztürk, B. S. (2011). Güney Kore'nin kalkınmasında inovasyonun rolü, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3 (5), 48-53.
- Okay, S. (2012). Entelektüel sermaye ve muhasebe ile ilişkisi, *Batman University Journal of Life Sciences*, 1 (1), 1201-1208.
- Ordenez de Pablos, P. (2003). Intellectual capital reporting in spain: a comparative review, *Journal of Intellectual Capital*, 4 (1), 61-81.
- Ordenez de Pablos, P. (2004). Measuring and reporting structural capital: lessons from european learning firms, *Journal of Intellectual Capital*, 5 (4), 629-647.
- Örgün, G. S. ve Kalay, F. (2018). Entelektüel sermaye: teorik bir inceleme, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (6), 94-103.
- Örnek, A. Ş. ve Ayas, S. (2015). Entelektüel sermaye ile yenilikçi iş davranışının işletme performansına etkisi: bilişim sektörü uygulaması, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 91-116.
- Perker, B. (2022). *İnovasyon ve İhracat İlişkisi: Küresel Ölçekte Firma Düzeyinde Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pla-Barber, J. and Alegre, J. (2007). Analysing the link between export intensity, innovation and firm size in a science-based industry, *International Business Review*, 16 (3), 275-293.
- Pucar, S. (2012), The influence of intellectual capital on export performance, *Journal of Intellectual Capital*, 13 (2), 248-261.
- Ramadani, V. and Gerguri, S. (2011). Theoretical framework of innovation: competitiveness and innovation program in macedonia, *European Journal of Social Sciences*, 23 (2), 268-276.
- Riordan, N. (2013). Knowledge creation: hidden driver of innovation in the digital era. In international conference on information systems, *(ICIS) 2013: Reshaping Society Through Information Systems Design*, Milan, Italy, 1-19.
- Roper S. and Love, J. H. (2002), Innovation and export performance: evidence from the uk and german manufacturing plants, *Research Policy*, 31 (7), 1087-1102.
- Rowley, J., Baregheh, A. and Sambrook, S. (2011). Towards an innovation type mapping tool, *Management Decision*, 49 (1), 73-86.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. and Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures, *Methods Of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Shirsavar, H. A., Gilaninia, S. and Almani, A. M. (2012). A study of factors influencing positive word of mouth in the iranian banking industry. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 11 (4), 454-460.
- Simon, D., Kriston, L., Loh, A., Spies, C., Scheibler, F., Wills, C. and Härter, M. (2010). Confirmatory factor analysis and recommendations for improvement of the autonomy-preference-index (api), *Health Expectations*, 13 (3), 234-243.
- Singh, D. A. (2009). Export performance of emerging market firms, *International Business Review*, 18(4), 321-330.
- Subramaniam, M. and Youndt, M. A. (2005). The influence of intellectual capital on the types of innovative capabilities, *The Academy of Management Journal*, 48 (3), 450-463.
- Swart, J. (2006). Intellectual capital: disentangling an enigmatic concept, *Journal of Intellectual Capital*, 7 (2), 136-159.

- Şahin, B. ve Taşkaya, S. (2010). Sağlık çalışanlarının örgütsel adalet algılarını etkileyen faktörlerin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 13 (2), 85-114.
- Tookey, D. A. (1964). Factors associated with success in exporting, *Journal of Management Studies*, 1 (1), 48-66.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (2022), TİM 2021-2022 Yıllık Faaliyet Raporu, <https://tim.org.tr/tr/raporlar-faaliyet-raporlari>, (Erişim Tarihi: 29.01.2023).
- Wakelin, K. (1998). Innovation and export behavior at the firm level. *Research Policy*, 26 (7), 829-841.
- Wan, D., Ong, C. H. and Lee, F. (2005). Determinants of firm innovation in singapore, *Technovation*, 25 (3), 261-268.
- Wang, Z., Wang, N. and Liang, H. (2014). Knowledge sharing, intellectual capital and firm performance, *Management Decision*, 52 (2), 230-258.
- Wu, W. Y., Chang, M. L. and Chen, C. W. (2008). Promoting innovation through the accumulation of intellectual capital, social capital, and entrepreneurial orientation, *R&D Management*, 38 (3), 265-277.
- Yıldız, D. (2020). *Büyük İşletmelerde Entelektüel Sermayenin Yenilikçiliğe Dayalı Rekabet Üstünlüğüne Etkisi: Eskişehir'de Kurulu İşletmeler Üzerinde Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Yılmaz, B., Şahin, İ.E. ve Güler, E. (2005). Bilgi çağında entelektüel sermaye anlayışının muhasebe bilgi sistemi açısından değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 8 (1-2), 91-100.
- Youndt, M. A., Subramaniam, M. and Snell, S. A. (2004). Intellectual capital profiles: an examination of investments and returns, *Journal of Management Studies*, 41 (2), 335-361.
- Yücel, İ. ve Yeniçeri, H. (2008). İhracat yapan kobi'lerin insan sermayesi, örgütsel sermaye, dışsal sermaye ile ihracat performansı itibarıyla gruplandırılması, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 707-719.
- Zahra, S. A., Ireland, R. D. and Hitt, M. A. (2000). International expansion by new venture firms: International diversity, mode of market entry, technological learning, and performance, *Academy Of Management Journal*, 43(5), 925-950.
- Zerenler, M. and Gozlu, S. (2008). Impact of intellectual capital on exportation performance: research on the turkish automotive supplier industry, *Journal of Transnational Management*, 13 (4), 318-341.
- Zhao, H. and Li, H. (1997). R&D and export: an empirical analysis of chinese manufacturing firms, *The Journal of High Technology Management Research*, 8(1), 89-105.